

De seksparadox en het emancipatiemonster

Op zoek naar de erfenis van de seksuele revolutie

Laurens Buijs, Ingrid Geesink & Sylvia Holla

De lancering van het themanummer *De seksparadox* (inmiddels ook als boek verschenen) kunnen wij niet anders dan een succes noemen. Het leidde tot een golf aan berichtgeving op televisie en radio, aandacht in geschreven pers en online-media, en een *live* debat in De Balie. Ook kwam er een prikkelende reactie binnen bij *Sociologie*. Ons voornaamste doel, het aanzwengelen van een breed debat over de erfenis van de seksuele revolutie, lijkt daarmee geslaagd. Maar *De seksparadox* leidde ook tot verwarring en onbegrip. Welke paradox willen we precies aan de kaak stellen, op basis van welke ideologische grondslag, en namens wie spreken we eigenlijk? Voor wie het de eerste keer ontging of niet wilde geloven geven we dan ook graag een toelichting op de drie sleutelconcepten uit onze inleiding: seksparadox, seksuele revolutie en seksuele emancipatie.

Seksparadox

Om met het eerste concept te beginnen: waar we op doelen met de ‘seksparadox’ is dat Nederlanders zich de afgelopen decennia steeds meer zijn gaan identificeren met seksuele vrijheid, maar dat – zie hier de paradox – juist *daardoor* in de praktijk allerlei nieuwe taboes op seksualiteit zijn ontstaan.

Seksuele vrijheid is van levensgroot belang geworden voor het zelfbeeld van Nederlanders – dat behoeft nauwelijks verdere uitleg. Of het nu de verhitte discussies zijn over de multiculturele samenleving het afgelopen decennium, of de recente volksverontwaardiging over de homorechten in Rusland: in al die controverses worden (autochtone) Nederlanders opgevoerd als seksueel bevrijde mensen, die de gave hebben verworven om seksuele anderen als gelijken te zien. Seksuele gelijkheid is op deze manier zowel de lakmoesproef van binnenlandse integratie, als een belangrijk Nederlands exportproduct geworden.

Maar wij constateren dat dit gelijkheidsdenken in de praktijk juist tot allerlei nieuwe gevoelens van schuld en schaamte leidt. Dat zien we bijvoorbeeld in de vrouwen- en homobeweging. Deze kondigden, in golven, de seksuele revolutie af met radicale ideeën die de samenleving op zijn kop moesten zetten. Structurele veranderingen waren nodig om ruimte te maken voor anderen dan heteroseksuele mannen, zo riepen zij.

Het huidige gelijkheidsideaal leidt in de praktijk echter tot een op integratie gerichte beweging: vrouwen vinden hun carrière geslaagd als ze mee kunnen doen in een mannenwereld, en homo’s voelen zich het meest geëmancipeerd als ze ‘zo gewoon mogelijk’ doen. Vrouwelijke mannen, mannelijke vrouwen, en anderen die niet in een van de door gelijkheidsidealen ingegeven hokjes passen worden

gedisciplineerd zich aan te passen, zelfs door leden van de eigen seksuele minderheidsgroepering.

De paradoxale werking van het gelijkheidsideaal zien we ook terug in relaties op het gebied van liefde en seks. Daar heeft het ideaal in de praktijk geleid tot een renaissance van idealen als monogamie, romantische seksualiteit, huwelijkse trouw en klassieke man/vrouw-rollen. Neem bijvoorbeeld klaarkomen: binnen veel seksuele relaties nog steeds het hoogst haalbare ideaal, een wederzijdse verantwoordelijkheid, dat bovendien het liefst gelijktijdig moet plaatsvinden. Dit versmalt de ruimte voor hen die 'goede' seksualiteit liever langs andere meetlaten leggen. Hun fantasieën zullen sneller worden uitgelegd in termen van schuld en schaamte dan in termen van seksuele mogelijkheden, waarmee we weer terug zijn – zie hier wederom de paradox – bij de problemen waar de seksuele revolutie juist om begonnen is.

Seksuele revolutie

De seksuele revolutie is zoals elke revolutie allesbehalve een eenduidig fenomeen met een duidelijk begin- en eindpunt. Bovendien tracht het woord onvermijdelijke continuïteit met het verleden uit te wissen, wat precies de reden is dat het zo populair is bij woordvoerders van politieke bewegingen: zij geven ermee uiting aan hun wens om een breuk met het verleden te forceren. In de gereedschapskist van de wetenschapper die het sociale tracht te vatten in termen van processen en relaties is de waarde van het woord revolutie daarom per definitie meer 'emic' dan 'etic'. Het is onderdeel van de belevingswereld van de mensen die wij onderzoeken, en niet van de concepten die wij gebruiken om van deze belevingswereld een analyse te maken.

Onze beschrijving van 'de logica van de seksuele revolutie' is daarom bovenal een beschrijving van de manier waarop ideeën en opvattingen over de revolutie worden overgeleverd en een rol spelen in de hedendaagse samenleving. Zoals wij in onze inleiding beschreven wordt de erfenis van deze revolutie tegenwoordig vaak gereduceerd tot abstracte en theoretische concepten als gelijkheid en individuele vrijheid.

Dit beeld van het verleden staat in schril contrast met de praktijk waar de zogenaamde 'revolutionairen' zich in begaven in de jaren zestig. Voor hen was seksuele emancipatie uiteraard veel levendiger dan een abstractie, veel echter dan een theorie, veel concreter dan een concept. Zij waren bezig met het mobiliseren van gelijkgestemden, het organiseren van verzet, het agenderen van belangen die voor hen levensrecht en van groot belang waren.

Zo vonden zij dat seksualiteit geïnstitutionaliseerd geraakt was op een manier die geen rekening hield met het enorme palet aan mogelijkheden tot seksuele ontplooiing. En zij wilden een einde aan seksuele taboes: seks moest verlost worden van de gevoelens van schaamte en schuld die verhinderden dat seks democratiseerde en onderwerp werd van publieke discussie.

Niemand die het toen in zijn hoofd haalde deze complexe maatschappelijke processen rondom concrete sociaal-politieke eisen en wensen te reduceren tot vage

concepten als gelijkheid en individuele vrijheid. Het doel van onze inleiding was dan ook niet om kritiek te geven op de emancipatiebeweging zelf, maar op de manier waarop deze wordt overgeleverd door filosofen, politici en wetenschappers. Vandaar de grote nadruk op uitspraken van deze laatsten.

Seksuele emancipatie

Wij constateren dus een seksparadox: ondanks toenemende identificatie met de deugden van de seksuele emancipatie, krijgen allerlei moderne varianten van seksuele uitsluiting en seksuele taboes vrij spel. Seksuele emancipatie blijkt zo een wolf in schaapskleren: achter alle mooie woorden blijkt een heus monster schuil te gaan, een emancipatiemonster – vermomd in de verleidelijke kleding van de vooruitgang, maar in de praktijk opnieuw de veroorzaker van allerlei vormen van onderdrukking, schaamte en schuld.

De vraag die wij in onze inleiding stellen, is wat dit inzicht betekent voor de toekomst van de seksuele emancipatie. Is er een manier om voor eens en voor altijd met het monster af te rekenen? Het lijkt voor de hand te liggen het ultieme wapen te zoeken in de tegenpolen van de hedendaagse pronkstukken van de seksuele revolutie. In plaats van gelijkheid zou emancipatie zich juist moeten richten op verschil, en in plaats van bevrijding van het individu op verlossing van het collectief. In onze inleiding beargumenteren wij echter dat dit pad weinig vruchtbaar is, omdat het tot niets meer leidt dan een spiegelbeeld van het emancipatiemonster. Zolang gelijkheid of verschil, individu of collectief – per definitie gedefinieerd als elkaars tegengestelde – als doel van emancipatie gesteld wordt, zal het monster blijven reïncarneren.

Wij wijzen zo op het fundamentele probleem dat elke vorm van a-priori-categorisering per definitie al een oordeel met zich meebrengt. Dit is een probleem dat we helaas niet kunnen wegnemen door onze eerstejaarsstudenten in methodeonderwijs bij te brengen om ‘open te staan voor respondenten’, zonder ook te wijzen op de aannames die verscholen zitten in de concepten die we ze in datzelfde onderwijs leren te gebruiken. Hoe lastig het is om over te stappen op een sociologie zonder oordelen van de socioloog blijkt ook uit de reactie van Wilterdink. Hij meent de conceptuele verwarring over gelijkheid op te kunnen lossen door het begrip verder op te splitsen in hiërarchische machtsgelijkheid enerzijds, en pluriforme groeps gelijkheid anderzijds. Hij zegt een waardevrije sociologie voor te staan, maar werpt met zijn definities tegelijkertijd allerlei nieuwe a-priori-opvattingen op over wat emancipatie zou moeten zijn. Als dat geen paradox is!

De oplossing die wij uiteindelijk voorstellen is verrassend simpel: laten we stoppen met louter theoretiseren over de seksuele revolutie. Laten we het idee loslaten dat seksuele emancipatie te vangen is in vooraf vast te stellen concepten en doelen die uitdrukking geven aan moderne wensbeelden over wat emancipatie zou moeten zijn. Want hoe hard we ons best ook doen, het zal niet lukken om ons dynamische verleden in statische woorden te gieten, zonder onbedoeld ook een emancipatiemonster tot leven te wekken. De seksuele revolutie ging over concrete praktijken rondom concrete zorgen. De enige manier om haar erfenis seri-

eus te nemen is om het theoretische vooruitgangdenken voor eens en voor altijd te verruilen voor een praktisch methodologisch raamwerk. Een raamwerk dat niet vertrekt van in concepten verscholen aannames over hoe de wereld zou moeten zijn, maar dat ons slechts in staat stelt om altijd veranderlijke praktijken te vangen, die plaatsvinden rond levensechte zorgen.